

à maquiller la “fascination” que lui inspire son sujet. Quant aux souvenirs d’ordre personnel, ils se concentrent dans la postface pleine de délicatesse et d’émotion que signe Pierre Goldschmidt, petit-neveu de Paul Hymans (p. 455-461).

En conclusion, nous regretterons essentiellement l’un ou l’autre anachronisme : ainsi, le terme de “libéral de gauche” (utilisé par Pierre Mertens dans sa préface, à la page 10) ou celui de “libéral social” (page 41) renvoient bien davantage aux positionnements (ou errements ?) ultérieurs des avatars successifs du parti libéral belge, qu’à la place de Paul Hymans au sein de sa mouvance politique, où c’est bel et bien Paul Janson et ses “libéraux progressistes” qui incarnaient “l’aile gauche”. Sur ce plan, le “génie” de Paul Hymans fut d’être capable, plus et mieux qu’aucun de ses pairs, d’effectuer la synthèse et de faire la preuve d’une “vraie générosité envers l’avenir”. Dans un autre ordre d’idées, le qualificatif d’“authentique” dans le titre n’était probablement guère indispensable, tant il est manifeste que Paul Hymans – le premier Belge à tenir les grands rôles sur la scène internationale, inaugurant une “série” qu’illustreront par la suite Paul-Henri Spaak, Jean Rey ou Herman Van Rompuy – sut se montrer, sa vie durant, à la hauteur de son destin et de sa condition d’“homme d’État”.

Avec ce livre, l’ambition affichée de l’auteur est de (démon)trer que “Paul Hymans reste à la mode” (p. 453). Il n’est pas contestable que le résultat est à la hauteur des objectifs du projet. On ne peut cependant se défaire d’un léger sentiment de “trop peu” en refermant cet ouvrage, dont bien des pans auraient pu être développés davantage. Gageons donc qu’il constitue avant tout une invitation ou une

incitation à de nouveaux travaux en histoire politique, en histoire des idées et en histoire des relations internationales. Tout en notant que Paul-F. Smets lui-même vient d’apporter un complément bienvenu à son travail, en publiant, le 15 novembre 2016, un livre au format “poche” intitulé : *Paul Hymans, un intellectuel en politique. La plume et la voix* (Éditions Racine, Bruxelles, 288 p.).

Marc D’Hoore

II. Cultuurgeschiedenis - Histoire culturelle - Cultural History

ROSINE DE DIJN

Einstein en Elisabeth. De ongewone vriendschap tussen een ongewone geleerde en een ongewone koningin van België

Amsterdam, 2015, 286 p.

Albert Einstein und Elisabeth von Belgien. Eine Freundschaft in bewegter Zeit

Regensburg, 2016, 183 S.

Journaliste en historica Rosine De Dijn heeft al heel wat werken op haar actief. Sinds 50 jaar leeft ze in Duitsland en heeft voor een Duits publiek populair-wetenschappelijke boeken over Vlaanderen en België gepubliceerd, naast werken over de Tweede Wereldoorlog.

Albert Einstein is één van de meest tot de verbeelding sprekende figuren uit de twintigste eeuw. Niet alleen als geniale wetenschapper, ook omwille van zijn pacifistische streven, was hij een buitenbeentje in de Duitse geschiedenis van de eerste helft van de eeuw. Het bindmiddel bij de vriendschap tussen Einstein en Elisabeth was ongetwijfeld de muziek, beiden speelden viool. In de late jaren 1920 en vroege jaren 1930 was Einstein dan ook soms te gast op het paleis om samen met de koningin en enkele muzi-

kale geestesgenoten te musiceren. Muziek stond ook spreekwoordelijk in het centrum van beider belangstelling. In zijn zoektocht naar wetenschappelijke verklaringen was Einstein trouwens niet op zoek naar het grootste vernunft, maar wel naar 'de hoogste muzikaliteit' (p. 111). En in het verwerken van tegenslagen en tragedies in het leven, waren beiden de overtuigd dat muziek een transcendent middel was om het leed te boven te komen.

Zoals ze met Einstein hartelijke contacten onderhield, zo had de openhartige koningin vele contacten in de culturele wereld. Net omdat ze Einstein na hun kennismaking in 1927 tot zijn exodus in 1933 slechts sporadisch zag, en net omdat hij in de twintig jaren daarna nooit meer naar Europa terugkwam, net daarom is de correspondentie zo significant. Bij andere vriendschappen, denken we iemand als Romain Rolland, of dichter bij huis, Camille Huysmans, was het contact even intens en de gesprekken veelvuldiger dan de brieven met Einstein. Een boek als dit kon er komen door het aura dat een figuur als Einstein nog steeds omgeeft, en door de afwezigheid die in de brieven wordt uitgedrukt, meer dan door de vriendschap op zich. Meer dan elders blijft Einstein in Duitsland een cultfiguur. Geen wonder dat het boek nog geen jaar na de Nederlandstalige uitgave, al in het Duits verschijnt.

Deze brieven waren reeds het onderwerp van een groot Einsteinhoofdstuk in een biografie van Elisabeth¹, nu vormen ze het fundament voor een boek dat geheel is gewijd aan de vriendschap tussen Einstein en Elisabeth. Uiteraard heeft de auteur bijkomend literatuur-

en archiefonderzoek gedaan, en heel wat betrokkenen gesproken. Historici verwijten journalisten soms dat ze informatie halen uit allerlei literatuur die niet in voetnoten wordt weergegeven, maar alleen achteraan wordt opgelijst. Bij historici helt deze intellectuele correctheid dan soms weer over naar een woekering van verwijzingen in voetnoten. Van dit euvel is in dit boek geen sprake. Meer dan de auteur, zal het de uitgever zijn geweest die een boek zonder voetnoten wilde. Het is ook jammer dat er achteraan geen register van namen en plaatsen is opgenomen.

Het schrijftalent van De Dijn maakt echter veel goed. Men kan vermoeden dat de auteur zelf ook een muzikale ziel is, wat ze weet zinnen en passages als een muziekstuk te componeren. Musici die proza schrijven weten vaak ritme en tempo in hun tekst te leggen, hetgeen minder muzikale auteurs ontberen. Een van de mooiste voorbeelden van deze kunst is de recente magistrale Beethovenbiografie van Jan Caeyers, die van begin tot eind moeiteloos leest als een symfonie². De link met Beethoven in een recensie van een boek over Einstein is overigens niet toevallig. Niet alleen uiterlijk was Einstein, net als Beethoven, een romantische verschijning. De revolutie die Beethoven in de muziek ontzettende, wist Einstein een eeuw later in de wetenschap te bewerkstelligen.

Het is overigens niet zo moeilijk om op een aantrekkelijke manier over beide figuren te schrijven. De spontaniteit Elisabeth is bijwijlen zo ontwapenend, dat Einstein helemaal niet het gevoel had bij een koningin te gast te zijn. "Hoe spreekt u haar aan?", werd hem wel eens door journalisten ge-

1. WILLEM ERAUW, *Koningin Elisabeth. Over pacifisme, pantheïsme en de passie voor muziek*, Gent, 1995, p. 161-202. 2. JAN CAEYERS, *Beethoven. Een biografie*, Antwerpen 2009. Dit werk maakt in de Duitse vertaling sinds enkele jaren furore in Duitsland als hét nieuwe standaardwerk over de componist en mythische figuur in de Duitse geschiedenis.

vraagd. “Met haar naam natuurlijk”, antwoorde hij laconiek. En Einstein zelf drukte zich vaak op een grappige manier uit. Zo beschreef hij het schoolmeesterachtige karakter van medebanneling Thomas Mann uit als : “hij zoekt steeds iemand die hij de les kan spellen. Er zijn maar weinig dingen die hij niet kan verklaren. Ik heb steeds nieuwsgierig en geduldig afgewacht tot hij mij de relativiteitstheorie eens zou uitleggen” (p. 168).

Het bijzondere aan het boek is bovendien de verbinding die De Dijn met het heden maakt. Verschillende locaties waar het verhaal zich afspeelt, worden gespiegeld aan diezelfde plaatsen en hoe die er vandaag uitzien (of er ‘niet uitzien’). Zo verweeft ze haar woede over de lelijkheid van het hedendaagse Brusselse Brouckèreplein met de charme die het had toen Einstein er logeerde in het befaamde Hotel *Métropole*. Einsteins maandenlange verblijf in De Haan wordt gespiegeld aan een wandeling naar het Einsteinbeeld dat er vandaag staat. In Possenhofen, Elisabeths geboorteplaats, gaat De Dijn weemoedig op zoek naar getuigen en anekdotes. Caputh bij Berlijn, waar Einstein zijn houten huis bij het meer had, is aanleiding voor een poëtische reflectie over hoe gelukkig Einstein er moet geweest en welke idyllische plek het ook vandaag nog is.

Het plezier dat een breed publiek aan dit rijkelijk geïllustreerde boek zal hebben, ligt net in de relatie die de auteur opbouwt met haar thema, in haar liefdevolle benadering van haar onderwerp. Hierin ligt de kern van waardevolle geschiedschrijving. Menig vakhistoricus benadert zijn studieobject als een levenloos lijk, dat hij met pedante machtswellust en tomeloze kennisdrift dissecteert.

Een auteur zoals De Dijn, die het verleden mijmerend en dromend doet herleven, benadert haar studieobject niet als een lijk, maar wel als een geliefde. In het besef dat het verleden altijd een mysterie is, zoals de ziel van je geliefde ook altijd een mysterie blijft.

De beste geschiedschrijving ontstaat niet vanuit de kennisdrang, maar vanuit de verbeelding, die het verleden in de tekst doet herleven. Het is het mysterie van de afwezigheid van het verleden, dat je enkel met verbeelding kan invullen, zoals de inscriptie in het boek dat het bronzen Einsteinbeeld in De Haan in de hand heeft, vermeldt : “Verbeelding is belangrijker dan kennis”.

Willem J. Erauw